

Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» – Додаток 1 до вип. 31. Том VII (49): Тематичний випуск «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору». – К.: Гнозис, 2013. – 550с. (С. 187-195)

УДК 13:377

Гуманізація освіти

Людська цивілізація ХХІ ст., за загальним визначенням - "століття освіти", вперше в своїй багатотисячолітній історії виходить на практичну реалізацію завдання, яке до цього часу мислителі-гуманісти ставили лише в теоретичних роздумах та утопічних мріях – завдання використання суспільних ресурсів на потреби розвитку та життя людини. Людина з об'єкту гри сліпих сил суспільства перетворюється на його повноправного господаря, основну мету і зміст соціального розвитку. Чи не наймогутніше знаряддя такого перетворення – освіта. Освіта, орієнтована на розвиток особистості, максимально адаптована до її потреб та інтересів по суті моделює на рівні цінностей, особистісних рис та життєвих пріоритетів кожної людини гуманоцентричний соціальний устрій, який нашими спільними зусиллями має скластися вже в недалекому майбутньому. Відтак процес гуманізації освіти визначає основний напрям її розвитку у сучасному суспільстві.

Ключові слова: освіта, вчитель, учень, гуманізація, суспільство, знаряддя, знання, уміння, людина, держава, майбутнє, зміни.

Татьяна Сулятицкая

Гуманизация образования

Человеческая цивилизация ХХІ в., по общему определению - "столетие образования", впервые в своей многотысячелетней истории выходит на практическую реализацию задачи, которую до сих пор мыслители - гуманисты ставили только в теоретических размышлениях и утопических мечтах – задача использования общественных ресурсов на нужды развития и жизни человека. Человек с объекта игры слепых сил общества превращается в его полноправного хозяина, основную цель и содержание социального развития. Самым мощным орудием такого преобразования выступает образование. Образование, ориентировано на развитие личности, максимально адаптировано к ее потребностям и интересам по сути моделирует на уровне ценностей,

личностных черт и жизненных приоритетов каждого человека гуманоцентричный социальный строй, нашими общими усилиями должно сложиться уже в недалеком будущем. Поэтому процесс гуманизации образования определяет основное направление ее развития в современном обществе.

Ключевые слова: образование, учитель, ученик, гуманизация, общество, орудия, знания, умения, человек, государство, будущее, изменения.

Sulyatytska Tatiana

Humanization of Education

Human civilization twenty-first century, as a general definition - "Century Education" for the first time in its millennia of history comes to the practical implementation of a task that so far humanitarian thinker asked only of theoretical reflections and utopian dreams - the problem is the use of public resources to the development and life. A person with the object of the game of blind forces of society turns to his rightful owner, the primary purpose and content of social development. Not the most powerful instrument of this transformation - education . Education for personal development, most adapted to their needs and interests are essentially models at the level of values, personality traits and priorities in life of every individual humanocentric social order that our joint efforts should emerge in the near future. Thus the process of humanization of education determines the main direction of development in modern society.

Keywords: school, teacher, student, humanism, society, tools, knowledge, skills, people, government, future changes.

Сучасна освіта сьогодні перебуває у стані нестабільності. Причиною істотних перетворень в системі освіти є ті процеси державотворення, які відбуваються в Україні нині. На сучасні вищі навчальні заклади покладається завдання не просто дати знання, уміння, а сформувати таку людину, яка б змогла творчо мислити, приймати раціональні рішення, обґрунтовувати власну думку, виробити свою позицію в житті, свій світогляд, ставлення до себе та інших і вміння адаптуватися до сучасних умов та потреб життя. Усе це, в свою чергу, вимагає зміни стратегії управління процесом навчання, за якою акценти переносяться на особистість як суб'єкт навчальної діяльності.

Постає проблема перебудови й підвищення ефективності педагогічного процесу, який залишається невід'ємною складовою усього розвитку особистості. У зв'язку з цим, освіта одержує нові філософські й методологічні передумови: демократизацію, індивідуалізацію, свободу творчості, що

включаються безпосередньо до поняття гуманізації як способу, засобу формування цінностей. За умови гуманізації освіти, іншими словами, при побудові освітніх систем, спрямованих на забезпечення прав особистості, на розвиток, самовизначення й визнання її самоцінності, змінюється ціннісна парадигма, у якій домінуючими стають морально-етичні цінності. Важливий внесок у розробку проблеми засобів гуманізації освітнього процесу, формування гуманістичних цінностей особистості студентської молоді зробили Ш.Амонашвілі, А.Бакалець, С.Бондаревська, С.Гончаренко, О.Гриньов, М.Добрускін, А.Донцов, І.Зязюн, Б.Кваша, Ю.Мальований, Є.Петров, І.Соколова, В.Сухіна, О.Сухомлинська, та ін.

Україна, як невід'ємна складова світової спільноти, зазнає змін і новацій під час переходу людства від індустріальної до інформаційної доби. Ми є свідками створення глобального світового порядку, в умовах якого інформація, наука, культура та освіта задають зростаючі темпи і ритм само розгортання нового типу соціальних відносин [1, с.117].

21 століття за загальним визначенням «століття освіти» виходить на практичну реалізацію завдання, яке до цього часу мислителі гуманісти в минулих епохах ставили лише в теоретичних роздумах та утопічних мріях – завдання використання суспільних ресурсів на потреби розвитку та життя людини. Освіта, орієнтована на розвиток особистості, максимально адаптована до її потреб та інтересів по суті моделює на рівні цінностей, особистісних рис та життєвих пріоритетів кожної людини гуманоцентричний соціальний устрій, який нашими спільними зусиллями має скластися вже в недалекому майбутньому.

Освіта в її гуманістичному розумінні це не просто знання. Освіта сьогодні – це не лише передавання молодій людині певної суми знань про суспільство, природу, людину та її погляди і мислення, а виховання інтелектуально розвиненої, творчої особистості, формування в неї загальнолюдських, моральних цінностей і переконань, ідеалів, звичок, прагнення і почуттів. Загалом, вчені по-різному визначають поняття гуманізації. О.Барно зазначає, що

гуманізація – це визначення людини, яка має право на розвиток своїх особистостей та їх реалізацію в суспільстві і утвердження свого місця в житті [2, с. 6]. На думку Є.Шиянова, гуманізація – це соціально-ціннісна й морально-психологічна основа громадського життя, відносин між людьми. Відповідно вона характеризує ідейні основи освіти як суспільного явища [3, с. 80]. М.Добрускін, визначає гуманізацію – як сукупність філософських, гносеологічних, психологічних, соціально-культурних і дидактичних поглядів, що визначають цілі й завдання вищих навчальних закладів у підготовці й вихованні майбутнього фахівця як творчої особистості [4, с. 6].

Загалом, гуманізація – це поняття, яке відображує складне і багатопланове явище, пов'язане з розв'язанням проблем докорінного розв'язання освіти, і не передбачає механічного збільшення кількості дисциплін гуманітарного циклу, що включають до навчального процесу. Як зауважує М.Каган, вища школа вимагає «такого розвороту», при якому ми б дивились на студента не як на «майбутнього фахівця», а як на майбутню освічену людину, яка гарним фахівцем, звичайно, повинна бути, але це тільки грань її цілісного буття [5, с. 14].

В усі часи гуманізм пов'язувався насамперед з освітою, як головним засобом його укорінення і поглибленням.

З розвитком гуманізму, відповідно, змінювалось уявлення про гуманізацію освіти, як основний шлях реалізації ідей гуманізму.

Гуманізація освіти – і як процес, і як конкретика навчання та виховання існувала фактично завжди, з часів появи людського суспільства. На кожному етапі історії можна знайти ознаки даного процесу – позитивні зміни в суспільстві, що мали місце в різні періоди. Епохи Античності, Відродження, Просвітництва визначаються, в цілому, як періоди утвердження гуманістичних освітніх ідеалів. Зокрема епоха Відродження проголосила велич людської особистості, обґрунтувала ставлення до людини як до вищої цінності, утверджувала віру в її необмежені можливості, силу і красу, систематизувала розрізнені гуманістичні ідеї та традиції. Їх засновниками були видатні

мислителі, вчені, просвітники багатьох країн, у центрі поглядів яких була людська особистість.

Видатний український філософ і поет Григорій Сковорода стверджував, що любов благотворно впливає на стосунки між людьми, вона лікує душу людини, коли людина щось любить, то її серце радіє, веселиться. І дуже страшною образою, вбивством людської душі він вважав розтління людини в думка і в її серці.

Наше суспільство переживає зараз глибоку духовну кризу. Зробивши своїм пріоритетом матеріальний бік життя, захопившись технічним вдосконаленням, людина сама того не помітивши, занедбала духовне, своє внутрішнє. Дбаючи про здоров'я тілесне, прагнучи запобігти хворобам фізичним, ми захворіли духовними недугами, які проявляються у нехтуванні духовними: національними звичаями, традиціями, мовою.

Духовні цінності повинні зайняти належне місце в усіх сферах людського життя, бо саме духовні начала є основою життєдіяльності людини. І тут велику роль повинна відігравати не тільки релігія, а й держава і насамперед освіта, яка закладає фундамент усіх сфер людського життя [6].

У вирішенні сучасних завдань демократизації життя в Україні, духовно-інтелектуального відродження українського народу, росту його національної самосвідомості визначальне значення має гуманізація освіти. Це велика за своїми масштабами і комплексна програма. Звертаючись до власних національних витоків ми повинні врахувати наше сьогоденне буття, його особливості, спираючись на світовий досвід. Слід зазначити, що сучасна гуманістична думка виходить з того, що саме людина, її права і обов'язки мають перебувати в центрі уваги держави та суспільства загалом.

Саме з цих позицій сформульовані завдання в Державній національній програмі «Освіта», в якій, зокрема, зазначено: «Гуманізація освіти полягає в утвердженні людини як найвищої соціальної цінності, розкритті її здібностей та задоволенні різноманітних освітніх потреб, забезпеченні пріоритетності загальнолюдських цінностей, гармонії стосунків людини і навколишнього

середовища, суспільства і природи» [7, с. 9].

За сучасних умов, коли суспільство загалом є таким, що само розвивається, інформаційно переповненим, мережево з'єднаним, особливе місце потрібно відводити гуманізації освіти і розглядати її як створення умов для самоствердження і саморегуляції людини, для оптимізації відносин між особистістю і соціумом, забезпечення їх всебічного розвитку.

19 травня 2005 року конференція міністрів освіти європейських країн, що зібралися в норвезькому місті Берген, прийняла рішення про приєднання України до Європейського освітнього простору, до Болонської декларації. Вхідження в Болонський процес потребує радикальної модернізації змісту вищої освіти. Її лейтмотивом мають стати ліквідація застарілих міфів, своєрідної ідеологізації освіти, притаманної тоталітарному суспільству, вилучення дріб'язкового матеріалу й наближення до реального історичного процесу, сучасних соціокультурних реалій і прогнозованого майбутнього [8, с. 40].

Російський вчений М.Барулова трактує гуманізацію освіти як перехід від авторитарної педагогіки – педагогіки тиску на дитину, що заперечує загальногуманістичну цінність свободи, як можливість само актуалізації і творчості, ігнорує проблему міжособистісних стосунків між учителем і учнем, - до особистісно орієнтованої педагогіки, яка абсолютного значення надає свобода й умінню індивіда прогнозувати і контролювати свою діяльність, вчинки, особисте життя, утвердження гуманних стосунків між учасниками навчально-виховного процесу. Гуманізація освіти передбачає використання таких форм і методів навчання та виховання, які забезпечують ефективний розвиток індивідуальності дитини – її пізнавальних інтересів, особистісних якостей, таких умов, за яких дитина може і хоче навчатися, особисто зацікавлена у тому, щоб сприймати навчальні й виховні впливи. Основною функцією навчання при цьому стає не тільки формування високого інтелекту, скільки формування розвиненої особистості з високими цілями і ідеалами [9, с. 8].

Український дослідник Г.Балл вбачає сутність гуманізації освіти у перетворенні освіти на таку, що створює найкращі умови для саморозвитку всіх психічних, фізичних, моральних можливостей дитини, для формування у неї гуманних рис особистості. Він пов'язує гуманізацію освіти з вирішенням трьох основних завдань:

- демократизацію системи освіти;
- перетворення взаємодії вчителя й учнів у засіб їхнього творчого саморозвитку;
- створення умов для формування в учнів та вчителів особистісних якостей гуманіста, демократа, творця [10, с. 52].

Визнаючи основну змістовну характеристику нової філософсько-освітньої парадигми XXI ст., практично всі дослідники фіксують увагу на її гуманістичній спрямованості. Вони беруть до уваги:

- по-перше, гуманізація освіти в тій чи іншій формі, відбувалася завжди, а тому не може бути сутнісною характеристикою сучасного стану розвитку суспільства і освіти;
- по-друге, процес гуманізації в цілому, до цього часу мирно співіснував з антигуманістичними характеристиками освітніх систем. Включаючи певні гуманістичні риси, освітні системи в цілому, усе ж мають відчужену від людини та її сутності природу. Гуманізація освіти завжди була лише фрагментом переважно антигуманних чи байдужих до людських потреб освітніх підходів.

Насамперед, слід зазначити, що гуманізація освіти передбачає зміну методологічної платформи, яка проголошує перехід до нової освітньої парадигми, що фіксується в нових ідеях, поняттях та принципах. Традиційна модель навчання базувалася на універсальності навчальних програм, фронтальному спілкуванні, стандартних оцінках знань та вмінь, примусовості навчання, трансляційній формі передачі інформації учителям і пасивності учнів. Натомість гуманістичний підхід апелює до індивідуалізації та диференціації навчання і виховання, передбачає використання особистісних підходів та

програм розвитку і, зорієнтований на радість пізнання та знання.

Найважливішим у процесі гуманізації освіти є не формування в учнів/студентів певних нормативних знань, а механізмів самовдосконалення і самовиховання, з максимальним розкриттям індивідуальних здібностей кожного. При розробці конкретних технологій гуманізації освіти акцент робиться не на змісті освіти (хоча це дуже важливо), а на формування таких міжособистісних взаємин, які забезпечують комфортні умови для розвитку кожної дитини.

Таким чином, гуманізацію освіти можна визначити як один із основних соціально-педагогічних принципів, який відображає спрямованість розвитку освіти на гуманні стосунки в суспільстві як загальнолюдську цінність. Гуманізацію, тобто «олюднення освіти», в найбільш загальному плані можна охарактеризувати як побудову стосунків учасників освітнього процесу на основі зміни стилю педагогічного спілкування – від авторитарного до демократичного, подолання жорсткого маніпулювання свідомістю вихованців, практики індокринації учнів/студентів – нав'язування їм непорушних стереотипів мислення, догм, які не підлягають критиці. Гуманізація націлена на посилення тих положень вітчизняної і зарубіжної педагогіки, які орієнтують на повагу до особистості вихованця, формування в нього самостійності, встановлення гуманних, довірчих стосунків між ним і вихователем/викладачем/вчителем.

Б.Б.Косова акцентує увагу на чотирьох основних напрямках гуманізації освіти:

1) навчання має бути доповнене побудовою студентом особистісно-значущих індивідуальних моделей пізнання;

2) в навчанні представлена єдність когнітивних здібностей і мотиваційних установ;

3) потрібно диференціювати навчальні програми, перш за все, з урахуванням суб'єктивного досвіду і надання переваги студентам тим або іншим способом навчальної роботи. Опанування таких способів (наприклад, вербального або наочного сприйняття матеріалу) є основним шляхом розвитку

пізнавальних здібностей;

4) основним результатом навчання має бути формування пізнавальних здібностей на основі оволодіння відповідними знаннями і вміннями [11, с. 116 - 118].

А загалом, гуманізація освіти полягає в тому, щоб навчання було доступним: цікавим, тим, хто до нього прагне саме доступність та інтерес до юнь – це дві головні складові гуманізації освіти в сучасному суспільстві.

Висновки. Напривеликий жаль, сьогодні доводиться констатувати, що система освіти знаходиться в кризовому стані, вона неадекватно реагує на сучасні динамічні умови життя, що змінюються. Тому існуюча проблема гуманізації освіти важлива для вироблення стратегії розвитку самої системи освіти і підготовки кадрів.

Отже, по-справжньому повноцінно гуманізація освіти буде виявлятися лише в тому випадку, якщо поряд із наявністю відповідного світогляду й стилю спілкування зі студентами педагог буде мати конкретні прийоми навчання, що розкривають щиру турботу викладача про успіхи учнів/студентів під час навчального процесу. Гуманізація освіти виходить з того, що людина тільки тоді може розвинути свої здібності й реалізувати свій потенціал, коли будуть задоволені її потреби безпеки, поваги, належності до певної спільноти. Розвиток учня/студента буде ефективнішим лише в тому випадку, коли навчання і виховання пов'язано з позитивними емоціями, коли дитина розуміє, що до неї ставляться доброзичливо, з симпатією та повагою, незалежно від результатів навчальної діяльності. Підсумовуючи, зазначимо на тому, що на сучасну освіту покладається завдання стати своєрідним «експериментальним майданчиком» для пошуку нових педагогічних технологій, новітніх освітянських парадигм і гуманізації освіти, в центрі якої – особистість.

Бібліографічні посилання

- Ковальчук В.Ю. Менеджмент і само організаційні процеси в освіті: Вітчизняні реалії // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної

академії. – Запоріжжя. – Випуск № 19. – С. 117.

- Педагогіка: Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти. За редакцією М.М.Фіцули. – Київ : «Академія», 2001. – 528с. С. 6.
- Шиянов Е.Н. Гуманізація професіонального становлення педагога. / Советская педагогика. 2011. - № 9. – С. 80-84.
- Добрускін Е. М. Концептуальні основи гуманізації та гуманітаризації вищого технічного освіти. / Гуманізація і гуманітаризація вищої технічної освіти. Збірник наукових праць. Всеукраїнська науково-методична конференція. – Харків, 2000. – С. 5-6.
- Каган М.С. Что должно быть в основе? / Весник высшей школы. – 1990. - № 5. – С. 14.
- Голомохин С.П., Литвинова Т.Е. Системный подход к формированию ориентации на общечеловеческие духовные ценности, социальное и гуманитарное мышление. – М. 1998
- Державна національна програма «Освіта». Україна ХХІ століття. – К., 1994. – С. 9.
- Бабкіна О.В. Комунікативні стратегії в умовах транснаціональних проблем вищої освіти // Болонський процес: перспективи і розвиток у контексті інтеграції України в європейський простір вищої освіти. – К., 2004. – С. 40.
- Берулова М.Н. Гуманізація освіти: проблеми та перспективи. Бийск, 1995. С. 9.
- Балл Г.О. Сучасний гуманізм і освіта. Соціально-філософські та психолого-педагогічні аспекти. – Рівне, Листа-М, 2003. – С.52.
- Косов Б.Б. Особистість: теорія, діагностика і розвиток: Навчально-методичний посібник для вищих навчальних закладів. – М. : Академічний проект, 2000. – 240с., С. 116-118.

